

Prof. dr hab. inż. arch. Piotr Lorens
Wydział Architektury Politechniki Gdańskiej

Gdańsk, dnia 26 lutego 2021r.

Recenzja
pracy doktorskiej mgr inż. arch. Agnieszki Wiktoruk

pt. „Projekty i realizacje architektów zatrudnionych w państwowym Biurze Projektowo-Badawczym Budownictwa Ogólnego MIASTOPROJEKT-Szczecin w latach 1949-1989. Próba oceny w kontekście osiągnięć architektury polskiej II połowy XX wieku”

wykonanej na Wydziale Architektury
Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie
pod kierunkiem dr hab. inż. arch. Krzysztofa Bizio, prof. ZUT

1. Podstawa opracowania

Niniejsza recenzja została sporządzona na podstawie zlecenia prof. dr hab. inż. Jacka Przepiórskiego, Prorektora ds. Nauki Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie z dnia 15 grudnia 2020r. Podstawą prawną do sporządzenia recenzji jest Ustawa z dnia 3 lipca 2018r. „Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce”, „Ustawa o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki” z dnia 14 marca 2003r. (z późniejszymi zmianami) oraz rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 stycznia 2018r. „w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora”.

2. Temat, cel, tezy i metoda pracy

Tematem pracy mgr inż. arch. Agnieszki Wiktoruk jest dorobek projektowy Biura Projektowo-Badawczego Budownictwa Ogólnego MIASTOPROJEKT-Szczecin w latach 1949-1989. Autorka przedstawiła to zagadnienie w kontekście szeroko zarysowanych przemian w architekturze polskiej II połowy XX wieku oraz z uwzględnieniem zmieniającej się sytuacji społeczno-gospodarczej oraz polityczno-ustrojowej. W szczególności w polu zainteresowania p. Wiktoruk jest określenie, na ile działalność ta przyczyniła się do wykształcenia nowej, polskiej tożsamości architektury Pomorza Zachodniego.

Autorka jednoznacznie określiła zakres pracy, obejmujący obiekty znajdujące się na terenie obecnego województwa zachodniopomorskiego, zrealizowane w latach 1949-1989 na podstawie projektów sporządzonych we wspomnianym powyżej biurze. Wskazuje jednocześnie iż przyczyną podjęcia tak określonego tematu stało się dążenia do „uchronienia

od zapomnienia zachowanych zbiorów archiwaliów, wydanych przez biuro katalogów, informacji prasowych oraz możliwych jeszcze do odzyskania materiałów źródłowych będących w posiadaniu osób prywatnych”, co motywuje faktem iż „historia Miastoprojektu-Szczecin i jego twórczej działalności jest niezmiernie ważna dla zrozumienia historii rozwoju Szczecina i Pomorza Zachodniego po II wojnie światowej”. Trudno się z tą argumentacją Autorki nie zgodzić i nie docenić włożonego w przygotowanie pracy wysiłku – tym bardziej iż (niezależnie od prowadzonych m.in. przez zespół pod kier. Prof. A. Szyskiego prac) niewiele jest jeszcze omówień tego okresu w polskiej architekturze (a tym bardziej urbanistyce), a równocześnie likwidacja wielu pracowni (i związanych z nimi archiwów) po przełomie 1989r. spowodowała bezpowrotne i (zapewne) ogromne straty w materiałach źródłowych. Tym bardziej pracę p. Wiktoruk zaliczyć należy do kategorii opracowań o charakterze pionierskim, a równocześnie – stosując paralelę do działań konserwatorskich – jako swoiste „badania ratunkowe”. W szczególności odnosić się to może do archiwaliów i materiałów pozostających w gestii osób prywatnych.

Tym samym uznać należy iż cel naukowy pracy doktorskiej (której celem jest rozwiązanie problemu badawczego) związany jest jednak przede wszystkim z **dokumentacją działań projektowych i realizacyjnych przedmiotowego biura w kontekście przemian architektury polskiej**, nie zaś wpływem tej architektury na tożsamość regionu (którego to zagadnienia Autorka dotyka jedynie w sposób pośredni, a mianowicie wskazując – w odniesieniu do wybranych przypadków – sposób wpisania się projektowanych obiektów i założeń w krajobraz wybranych miast). Mimo iż w dyscyplinie „architektura i urbanistyka” zazwyczaj poszukujemy nieco innych ujęć problemowych, to jednak szereg prac doktorskich bazuje na sformułowaniu problemu w sposób podobny do ujęcia przedstawionego przez p. Wiktoruk, a ponadto takie ujęcia są typowe m.in. w odniesieniu do prac z obszaru historii sztuki (wskazać tu można m.in. szereg prac dotyczących architektury i urbanistyki Gdańska, wykonywanych na Uniwersytecie Gdańskim). Uznać więc można iż Autorka poprawnie sformułowała problem badawczy, choć nieco mylące są stwierdzenia dotyczące w/w tożsamości. Podobnie uznać można za nie znajdujące potwierdzenia w wywodzie stwierdzenia dotyczące „możliwości w miarę obiektywnej oceny dorobku biura” (w jakim kontekście?) jako że Autorka nie przedstawia kompletnej panoramy przemian architektonicznych regionu (co zresztą byłoby zapewne trudne do realizacji na etapie pracy doktorskiej; wskazać też należy iż prace na ten temat prowadzi od lat wspomniany już zespół pod kier. Prof. A. Szyskiego). Z drugiej strony, interesującą częścią pracy jest próba przedstawienia tendencji w architekturze z obowiązującymi ówczesnie doktrynami i sytuacją polityczno-ekonomiczną kraju, co – w szczególności w kontekście Pomorza Zachodniego – dotychczas nie zostało przebadane w sposób kompleksowy. W kontekście powyższych uwag uznać więc można iż Autorka generalnie poprawnie zdefiniowała podjęty w dysertacji problem badawczy. Także poprawnie określony został tytuł samej rozprawy. Uznać go należy za interesujący i aktualny, co wynika ze wzrastającego obecnie zainteresowania dorobkiem architektury polskiej po II wojnie światowej. Równocześnie uznać można iż praca p. Agnieszki Wiktoruk jest – w pewnym sensie – pionierską.

W pracy można wyróżnić pięć zasadniczych części:

- Część wstępną, obejmującą cel i zakres pracy, omówienie stanu badań oraz metodologię i układ pracy;
- Przedstawienie wybranych zagadnień architektury polskiej w latach 1945-1989 oddziałujących na rozwój architektury Pomorza Zachodniego;
- Omówienie działalności architektów zatrudnionych w BP-BBO „Miastoprojekt-Szczecin” w latach 1945-1989;
- Prezentację wybranych elementów twórczości architektonicznej i urbanistycznej architektów zatrudnionych w BP-BBO „Miastoprojekt-Szczecin” w omawianym okresie;
- Podsumowanie wyników badań.

W części wstępnej rozprawy Autorka definiuje jej cele. Jako główny cel pracy wskazuje „określenie specyfiki architektury na obszarze Pomorza Zachodniego w II połowie XX wieku, na podstawie osiągnięć architektów BP-BBO „Miastoprojekt-Szczecin” oraz ich analiza na tle osiągnięć architektury polskiej”. Ponadto wskazuje na cel dodatkowy określony jako „określenie związku pomiędzy rozwojem architektury polskiej a realizacjami powstałymi na obszarze Pomorza Zachodniego, określenie znaczenia twórczości architektów Miastoprojektu w kształtowaniu krajobrazu kulturowego Pomorza Zachodniego, a także roli architekta-urbanisty w latach 1949-1989 w Polsce z uwzględnieniem specyfiki Pomorza Zachodniego”. Zapisy te dobrze definiują zamysł Autorki i jednocześnie – w znacznej mierze – znajdują odzwierciedlenie w toku wywodu. Korespondują one także z założonym (choć nie do końca precyzyjnie sformułowanym o czym mowa powyżej) problemem badawczym. Tym samym uznać należy iż zostały one sformułowane poprawnie.

Rozwinięciem tematu i celów pracy są postawione przez Autorkę tezy. Sformułowała je w sposób następujący:

- Projekty i realizacje architektów zatrudnionych w państwowym Biurze Projektowo-Badawczym Budownictwa Ogólnego przedstawiają szerokie spektrum rozwiązań projektowych (m.in. architektura, urbanistyka, projekty i opracowania badawcze), odnoszą się bezpośrednio do kolejnych okresów rozwoju architektury polskiej w latach 1949-1989;
- Twórczość Biura Projektowo-Badawczego Budownictwa Ogólnego Miastoprojekt-Szczecin wpisuje się w rozwój architektury polskiej w latach 1949-1989, stanowiąc przykład państwowego biura projektowego;
- Realizacje architektów zatrudnionych w ramach Biura Projektowo-Badawczego Budownictwa Ogólnego Miastoprojekt-Szczecin miały znaczący wpływ na rozwój architektoniczny i przestrzenny Pomorza Zachodniego, a przez to na budowanie nowej, polskiej tożsamości tego obszaru.

Zapisy te uznać należy za (mimo pewnej oczywistości pierwszych dwóch) generalnie poprawne i dobrze wiążące się z tematem i celami pracy.

Bardzo interesującym elementem pracy jest szczegółowe omówienie wykorzystanych metod. Cennym jest także przedstawienie dość rozbudowanego omówienia stanu badań – obejmującego także szereg prac niepublikowanych.

Podsumowując dotychczasowe rozważania należy stwierdzić iż Autorka w sposób generalnie poprawny sformułowała temat, cele i tezy pracy. W swoich badaniach oparła się zarówno na badaniach literaturowych, przeprowadzonych samodzielnie kwerendach archiwalnych i na szczegółowym omówieniu wybranych realizacji. Zawarty w pracy materiał pozwala na stwierdzenie iż Autorka dobrze porusza się w omawianej problematyce, a praca spełnia warunki stawiane przed rozprawami doktorskimi.

3. Struktura pracy

Praca przedstawiona została w formie jednego tomu formatu A4, liczącego łącznie 215 stron. W dysertacji wyodrębniono pięć zasadniczych rozdziałów, a także w formie aneksów ujęto zestawienie architektów Miastoprojektu-Szczecin oraz wykaz zrealizowanych obiektów z podziałem na lata i charakter opracowania. Wykaz bibliograficzny obejmuje 117 pozycji bibliograficznych (przy czym Autorka dwukrotnie cytuje m.in. pozycję aut. Goldzamt i Szwidykowskiego – poz. 36, 37) oraz 61 aktów prawnych (zwanymi dokumentami). Większość przywoływanych pozycji jest ściśle związana z tematyką pracy, przy czym większość z nich ma charakter archiwalny. Nie powinno to jednak dziwić w kontekście poruszanego tematu pracy. Zaznaczyć także należy iż przywoływane pozycje literatury są głównie elementami piśmiennictwa polskiego.

Poszczególne rozdziały poświęcone są wyodrębniającym się zagadnieniom. Zagadnienia wprowadzające ujęte są w rozdziale 1, podzielonym czytelnie i logicznie na części odpowiadające poszczególnym zagadnieniom.

W kolejnym rozdziale Autorka omawia wybrane zagadnienia architektury polskiej. Przedstawia przy tym poszczególne (dobrze określone) okresy w sposób ujednolicony, obejmujący kolejno: uwarunkowania polityczne i gospodarcze w Polsce, architekturę i urbanistykę w Polsce, uwarunkowania polityczne oraz gospodarczo-ekonomiczne na Pomorzu Zachodnim oraz architekturę i urbanistykę na Pomorzu Zachodnim i w Szczecinie. Niezależnie od ogólnie pozytywnej oceny tej części pracy wskazać należy brak przytoczenia szerszej perspektywy i kluczowych realizacji w kontekście tła ogólnokrajowego w odniesieniu do zagadnień realizacji architektonicznych i urbanistycznych, a także bardzo skąpą ikonografię. Brak jest także (choć jest on nieco zrekompensowany aneksem) zestawienia kluczowych realizacji przedmiotowego biura w omawianych okresach. Pewnym dysonansem jest także

zamieszczenie w tej części rozprawy rozdziałów 2.2 i 2.3, dotyczących osobnych kwestii (i wymagających zapewne szerszego, być może także osobnego, omówienia).

W ramach rozdziału trzeciego Autorka przedstawiła działalność architektów zatrudnionych w ramach Biura Projektowo-Badawczego Budownictwa Ogólnego Miastoprojekt-Szczecin, choć nie skonfrontowała tejże z szerszym kontekstem o zasięgu ogólnopolskim. Problematyka ta wiąże się z rozdziałem czwartym dysertacji, dotyczącym wybranej twórczości tychże. Być może powinno się pomyśleć o integracji tych dwóch części i ich rozbudowie.

Podsumowaniem dysertacji jest rozdział piąty, obejmujący podsumowanie i nakreślenie perspektywy dalszych badań oraz próbę oceny działań przedmiotowego biura.

Przedstawioną powyżej strukturę uznać należy za generalnie poprawną. W ramach dysertacji wyodrębniono zarówno części wprowadzającą i podsumowującą, omówienie kwestii teoretycznych, przeprowadzenie szczegółowych badań, szczegółową analizę w odniesieniu do wybranych realizacji oraz postaw twórczych wybranych autorów, a wreszcie określenie wniosków końcowych. Innymi słowy, ujęto w pracy zarówno sformułowanie celu badań i tezy, omówienie kontekstu badanego zagadnienia jak i przeprowadzenie szczegółowych badań w odniesieniu do wybranych realizacji. Na tej bazie przebadano wybrany problem naukowy, formułując szereg konkluzji go dotyczących. Tak więc uznać można iż praca spełnia cechy rozprawy doktorskiej.

4. Uwagi merytoryczne do zawartości pracy

Jak już wspomniano, praca jest dobrze skonstruowana i spójna pod względem merytorycznym a poszczególne rozdziały (mimo pewnych niedoskonałości zaznaczonych powyżej) stanowią dobrze uzupełniające się nawzajem elementy. Niezależnie od drobnych aspektów redakcyjnych i językowych, trudno jest w niej wskazać zasadnicze kwestie wymagające wyjaśnienia, omówienia czy skorygowania. Na bazie przedstawionej dysertacji można także wskazać szereg innych wątków czy zagadnień problemowych, ale wymagałoby to znacznie bardziej pogłębionej dyskusji. Recenzent wyraża nadzieję na możliwość przeprowadzenia takowej przy jakiejś innej okazji związanej z prezentacją pracy.

5. Uwagi redakcyjne

Praca została przygotowana starannie pod względem graficznym i edytorskim. Wzbogaceniem tekstu pracy są liczne ilustracje. Recenzent chciałby tu jednak zgłosić uwagę dotyczącą zasadniczego braku zamieszczenia ilustracji kluczowych realizacji architektonicznych spoza analizowanego obszaru – co prawda praca dzięki temu zyskuje na klarowności, ale nieco problematyczne jest odniesienie do tychże realizacji architektury na Pomorzu Zachodnim. Dobrym uzupełnieniem pracy są natomiast aneksy, które są także starannie opracowane pod

względem edytorskim i graficznym, choć i tu brakowałoby zestawienia kluczowych realizacji spoza regionu.

Pracę także dobrze się czyta – Autorka posługuje się dobrym językiem. Dostrzec jednak można szereg niezgrabności stylistycznych, wskazujących na konieczność przeprowadzenia korekty językowej całości. Wskazać także należy na szereg stwierdzeń nie do końca uzasadnionych/wyjaśnionych. W pracy dostrzec można także nieliczne literówki i usterki związane ze składem, co jednak w żadnej mierze nie wpływa na całościowy jej odbiór. Nie budzi także wątpliwości warsztat naukowy pracy – Autorka w dobry, dojrzały sposób posługuje się przypisami oraz powołaniami literaturowymi.

6. Wnioski końcowe

Autorka w przedstawionej rozprawie zrealizowała zamierzone cele. Tym samym, niezależnie od zgłoszonych w recenzji uwag, w mojej opinii rozprawa doktorska mgr inż. arch. Agnieszki Wiktoruk spełnia kryteria stawiane przed rozprawami doktorskimi – albowiem rozwiązuje postawiony problem badawczy, wykazując się przy tym ogólną wiedzą teoretyczną w wybranej dziedzinie. Na tej podstawie stawiam wniosek o **przyjęcie recenzowanej pracy jako rozprawy doktorskiej i dopuszczenie jej do publicznej obrony.**

